

*асистент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету
«Львівська політехніка»*

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ПОЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ ПОЕЗІЇ СИЛЬВІ ПЛАТ

Серед об'єктів лінгвістичного аналізу творчого доробку Сильвії Плат ми мусимо звернути увагу не лише на лексико-семантичні особливості її поетичного стилю, концептосферу значущих для конкретного автора образів та понять, але й на таку рису мовно-художнього втілення ідіостилю поетеси, як експресивний поетичний синтаксис.

Вивчення синтаксичних засобів мовної експресії як стилістичних можливостей літературних творів має свою традицію, і особливого значення цей напрям лінгвістики набуває з 90-х років минулого століття поза межами власне літературознавства, а також як предмет лінгвокультурології. Ідея найтіснішого зв'язку мови та культури розглядається з часів В. Гумбольдта, і на сьогодні антропоцентричність мови є очевидною. Як зазначав мовознавець Я. Бодуен де Куртене, «мова існує лише в індивідуальних мізках, лише в душах, лише в психіці індивідуумів чи осіб, котрі складають дану мовну спільноту» [1, с. 207].

Поряд з іншими функціями мови, такими як комунікативна та номінативна, лінгвісти виокремлюють експресивну. Саме остання здійснюється не лише лексико-семантичними інструментами, структурно-композиційними прийомами, але також за допомогою синтаксичних конструкцій, котрі мають виразну індивідуальність і також свідчать про механізми авторської свідомості за допомогою вибору тих чи інших синтаксичних одиниць, фіксують мовну особистість автора [2].

Як вказує американський дослідник Kh. N. Nofal в роботі «Синтаксичні аспекти поезії: прагматична перспектива», «мова поезії відрізняється від мови інших літературних жанрів. Тобто граматичні та синтаксичні конструкції поетичних текстів відрізняються не лише від розмовних, але й від прозових взагалі, включаючи художні та твори інших жанрів. Для поетичної експресивності мовні правила мусять бути змінені, аби дозволити певну «свободу» чи «обмеження» у використанні мовних одиниць як у межах поетичного тексту, так і поза ними. Отже, література, і особливо поезія, не може розглядатися окремо від мовних правил, без глибоких знань синтаксису. ... незавершені речення, речення без кінцевого дієслова чи іменника є засобом, яким поети по-різному користуються заради збільшення експресивності» [3, с. 41].

У наш час над проблемами експресивного синтаксису як окремого напрямку синтаксичних досліджень працюють також українські дослідники: С.Я. Єрмоленко, А.П. Загнітко, Н.В. Гуйванюк, В.М. Ткачук, І.О. Дегтярьова. Як зазначає український дослідник А.П. Загнітко, з експресивністю пов'язані такі різновиди суб'єктивної модальності: «1) позитивне або негативне суто емоційне (пов'язане зі сферою почуттів-переживань) ставлення до позначуваного; 2) кваліфікативно-оцінне ставлення до позначуваного, що ґрунтується на усвідомленні членами певного мовного колективу відповідного якісного (квалітативного) або кількісного (квантитативного) «стандарту» буття позначуваного, відхилення від якого зумовлює позитивну або негативну оцінку; 3) соціальні реакції на позначуване, пов'язані з настановою мовців на окремі норми вжитку засобів у відповідних умовах мовлення або стилістичних шарах мови, порушення яких зумовлює позитивний або негативний соціально-рольовий ефект» [4, с. 97]. Дисертаційні дослідження Н. Ладияк «Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного» (2007), Н. Івкової «Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі» (2007), Т. Шевченко «Парцеляція в українському поетичному мовленні другої половини XX ст.» (2007) засвідчують дослідницький інтерес до синтаксичних засобів вираження експресивності. Як підкреслює С.Я. Єрмоленко, експресивність синтаксису пов'язана зі структурами, що несуть у своїй семантиці відтінок розмовного, невимушеного стилю, а також з особливим актуальним членуванням фрази, виділенням теми і реми. Виконувати експресивну функцію в конкретному тексті здатні будь-які мовно-виразові засоби, проте в мові існують усталені прийоми досягнення експресивності висловлюваного – тропи і фігури, і тому синтаксичні засоби експресії також пов'язані з поняттям про стилістичні фігури [5, с. 327]. Однак стилістичний синтаксис, як наголошує С.Я. Єрмоленко, не обмежується типовими стилістичними фігурами (повторами, еліпсами, переносами), тобто явищами так званого поетичного синтаксису, або синтаксису тексту (віршового, прозового). Стилістичний синтаксис – це синтаксичні структури з погляду додаткового стилістичного компонента в їхній семантиці, який (стилістичний компонент) і робить стиль саме таким, а не іншим, тобто надає йому загальних характеристик, а в межах їх – різних стилістичних колоритів, тональностей, реєстрів [6, с. 337].

Нагадаємо, що синтаксис як поняття включає в себе такі мовні одиниці, як речення та їх структуру, типи, особливості будови та порядку слів. Для дослідника іншомовної, в даному випадку – англійської поезії, актуальним стає розуміння різниці синтаксичної будови порівняно з українською мовою. Експресивно-стилістична функція речень та їх форми в поезії Сильвії Плат потребує особливо уважного ставлення під час аналізу. Серед дослідників стильових особливостей синтаксису пропонується аналіз речень із точки зору кількості слів у реченні, їх складності, підрядності, наявності чи відсутності інверсії, використання особливих прийомів, таких як синтаксичний паралелізм, ампліфікація, епанафора, парцеляція, повтор тощо. Аналіз поетичного тексту порівняно з прозовим художнім текстом має брати до уваги також те, що поет мусить підпорядковувати будову речень не

лише потребам експревізації, але й ритмі, розміру, ритму. У цьому сенсі лінгвістичний аналіз іншомовного тексту ускладнюється іншою системою розділових знаків та усталених норм реченнстворення, ритміко-інтонаційними відмінностями, що витікають із характеристики мови автора.

Сильвія Плат як поетеса, безумовно, використовує всі наявні інструменти поетичного стилю і демонструє багатство синтаксичних засобів та їх виражальні можливості. Метрика, строфіка, акцентуація у віршах поетеси свідчить про її талант добирати саме таку форму поетичного тексту, яка найбільше сприяє задумові авторки донести до читача власні думки та почуття. У поетичній творчості Сильвії Плат є приклади всіх типів строф, які знає сучасна поезія. Так, у вірші «Cinderella» (Попелюшка) є приклад класичного катрену – чотиривіршу із перехресним римуванням:

The prince leans to the girl in scarlet heels,
Her green eyes slant, hair flaring in a fan
Of silver as the rondo slows; now reels
Begin on tilted violins to span [7].

У то же час ми бачимо класичний прийом розриву мовної структури складного речення на частини задля потреби римування у всіх чотирьох рядках тексту.

Класичний для аналізу творчості Плат вірш «Daddy» (Татусь) є прикладом пентами – п'ятирядкової строфи з використанням на початку першої строфи повтору - ампліфікації:

You do not do, you do not do
Any more, black shoe
In which I have lived like a foot
For thirty years, poor and white,
Barely daring to breathe or Achoo.

Ти не тиснеш, не тиснеш
Більше уже, чорний черевуку,
Де я наче нога жила
Тридцять років, бідна й бліда,
Ледве наслідившись дихати.

Цей прийом тут очевидно використаний задля підсилення емоції визволення від батькової влади. У третьому та четвертому рядку ми бачимо інверсію, коли невластиво для нормативної англійської мови означення (прикметник) poor and white використовується після іменника. Цей приклад інверсії також підсилює метафору ув'язнення, використану поетесою у цьому уривку. Реприза «An engine, an engine» на початку сьомої строфи напружує читача образом руху поїздів з депортованими євреями, а епіфора – повтор тих самих конструкцій наприкінці суміжних речень у сьомій та восьмій строфах – «Chuffing me off like a Jew. / A Jew to Dachau, Auschwitz, Belsen. / I began to talk like a Jew. / I think I may well be a Jew», «I may be a bit of a Jew» підсилює емоційну пов'язаність Сильвії Плат з образами Голокосту, котрими наповнений вірш «Daddy». У шостій строфі ми бачимо приклад не просто експресивної репризи, але й навмисного використання слів з іншої, німецької мови заради фонетичного підсилення емоційно чітко зазначеного ставлення авторки: «It stuck in a barb wire snare. / Ich, ich, ich, / I could hardly speak». Емфотична інтонація цього рядку демонструє схвильованість ліричного героя, підсилює семантичні маркери, використані у вірші.

Повтор у поезії Сильвії Плат часто виступає як частина риторичних запитань: «Will you marry it, marry it, marry it?» (Ви одружитесь, одружитесь, одружитесь?) – вірш «The Applicant» (Претендент). Як засіб експресивного синтаксису реприза поєднується з вигуками та зверненнями, також із підкреслено німецькомовним звертанням Herr: Herr Doktor/ So, Herr Enemy.../ Beware.. Beware/ (Пане лікарю, що ж, пане Враже, остерігайтеся, остерігайтеся...) – вірш «Lady Lazarus» (Пані Лазар).

У вірші «Fever-103» (Лихоманка-103) ми бачимо яскравий прояв вибухової природи поезики Плат: окремі образи – це і є фрагменти свідомості-чуттєвості, змішані в сферу потоку – в стихію поетичної мови. Пік емоційності Сильвія Плат притримує до кінця, тримаючи читача в напрузі і граничній сконцентрованості, бажаючи бути вислуханою та зрозумілою до кінця:

I think I am going up,
I think I may rise –
The beads of hot metal fly, and I love, I

Am a pure acetylene
Virgin
Attended by roses,

By kisses, by cherubim,
By whatever these pink things mean!
Not you, nor him

Nor him, nor him
(My selves dissolving, old whore petticoats) –
To Paradise.

Я думаю, що я здіймаюся доверху,
Я думаю, що я можу піднятися –
Кульки гарячого металу літають, і я люблю, я
Є чистий ацетилен
Діви,
що супроводжується трояндами,

Поцілунками, херувимами,
Щоб ці будь-які рожеві речі не означали!
Не тобі, не йому.

Не йому, і не йому
(Мої «Я» розчиняються, мов стара
спідниця повії) –
До раю.

Ми бачимо тут звичні для синтаксичної експресії поетеси репризи та епіфори, рядки різної довжини, іноді – відсутність рими, але чіткий інтонаційно-ритмічний малюнок вірша, який повторює хворобливе дихання з паузами розірваних речень. Також використання несподіваних слів, наприклад хімічного терміну, що означає як певну речовину, так і яскраве біло-сліпуче полум'я під час горіння, несподіване поєднання в близьких строфах слів на позначення Діви, повії, раю, і константна тема Сильвії – втрата власної «самості» – все це створює надзвичайно динамічну, естетично несподівану поезію.

Пропуск логічно необхідних елементів висловлювання може приймати різні форми і мати різні стилістичні функції. Сюди відносяться використання односкладних і неповних речень (еліпс), замовчування або близький до нього апозіопезис (недомовлення) – стилістична фігура, що утворюється несподіваною паузою, котра розриває конструкцію. Найкраще такі синтаксично-стильові прийоми використовуються для передачі вагань чи розпачу автора. Вже згадуваний вірш «The Applicant» надає блискучий приклад вказаних прийомів:

Stitches to show something's missing? No, no? Then
How can we give you a thing?
Stop crying.
Open your hand.
Empty? Empty. Here is a hand

To fill it and willing
To bring teacups and roll away headaches
And do whatever you tell it.
Will you marry it?
It is guaranteed

Як ми бачимо, Сильвія використовує рядки різної довжини, вільно поводяться із римою, розриваючи речення не лише між рядками однієї строфи, але й між строфами, використовуючи навмисно обірвані неповні речення. Використовуючи синтаксично невиправдані паузи в середині рядка, поетеса дає можливість читачеві підготуватися до нового сплеску чуттєвості. У цьому ж уривкові ми бачимо саркастичну інтонацію, підсилену риторичним запитанням та риторичною відповіддю «Empty? Empty» (Пуста? Пуста). Схожі стилістичні засоби поетеса використала і в поезії «Ariel».

*And now I
Foam to wheat, a glitter of seas*

*I тепер я
Піна пшениці, блиск морів*

Рідкісним для поезії є використання дев'ятирядкових строф – нон. Прикладом нони в поезії Сильвії Плат є вірш «Blackberrying» (Збирання ожини).

Nobody in the lane, and nothing, nothing but blackberries,
Blackberries on either side, though on the right mainly,
A blackberry alley, going down in hooks, and a sea
Somewhere at the end of it, heaving. Blackberries
Big as the ball of my thumb, and dumb as eyes
Ebon in the hedges, fat
With blue-red juices. These they squander on my fingers.
I had not asked for such a blood sisterhood; they must love me.
They accommodate themselves to my milkbottle, flattening their sides.

Нікого у провулку, і нічого, нічого, крім ожини,
Ожина по обидві сторони, хоча праворуч в основному,
Алея ожини, котра спускається донизу і чіпляє гачками, і море
Десь наприкінці її, здіймаючись хвилями. Ягоди ожини
Великі, як мій палець, німі як очі
чорні в огорожі, маслянисті,
З синьо-червоним соком. Вони розтікаються по моїх пальцях.
Я не просила такого сестринства по крові; вони повинні любити мене.
Вони прилаштовуються до моєї молочної пляшки, вирівнюючи її стінки.

Як можна побачити, у цьому вірші ми також зустрічаємося з репризою, навмисним розривом речень, рваним ритмом та інтонацією, котрі досягаються перш за все наведеною синтаксичною будовою вірша.

Більшість поезій Сильвії Плат мають великі строфи, значний розмір вірша, що визначається складною сюжетною лінією, містить багато речень різного типу. Взагалі варто зазначити, що найбільш експресивні, емоційно напружені вірші Сильвії Плат мають складну синтаксичну конструкцію, іноді поетеса використовує верлібр:

The tulips are too excitable, it is winter here.
Look how white everything is, how quiet, how snowed-in.
I am learning peacefulness, lying by myself quietly
As the light lies on these white walls, this bed, these hands.

I am nobody; I have nothing to do with explosions.
I have given my name and my day-clothes up to the nurses
And my history to the anesthetist and my body to surgeons.

Тюльпани дуже збудливі, зима вже тут.
Подивіться, яке біле все довкола, як тихо, як сніжно.
Я навчаюся спокою, лежачи спокійно
У міру того як світло лежить на цих білих стінах, цьому ліжку, цих руках.
Я ніхто; Я не маю ніякого відношення до вибухів.
Я дала своє ім'я і свій щоденний одяг медсестрам
І свою історію анестезіологу, а своє тіло хірургам.

Наведені нечисельні приклади дають лише приблизне уявлення про багатство експресивного синтаксису Сильвії Плат. Ширше й ретельніше дослідження стилістичних засобів експресивної поезії Сильвії Плат особливо актуальне для вітчизняного перекладознавства, літературної критики та лінгвокультурології, ще чекає на нових авторів.

Література:

1. Піскунов О.В. Мова як динамічна системі в студіях Казанської лінгвістичної школи. – Сучасні тенденції розвитку мов. Серія 9. / О.В. Піскунов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Вип.10, 2013.
2. Чеснокова Г.Д. Набоков и английский синтаксис / Г.Д. Чеснокова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.proza.ru/2010/01/20/295>.
3. Kh. H. Nofal. Syntactic Aspects of Poetry: A Pragmatic Perspective. English Language and Literature Studies / Vol. 1, No. 2; December 2011/ Published by Canadian Center of Science and Education – URL : <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ells/article/viewFile/13311/9181>.
4. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. Вид. 2-ге, виправл. І доп. / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с.
5. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С.Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
6. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С.Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999.
7. Усі цитування поезії Сильвії Плат здійснюються за виданням: Plath Sylvia. The Collected poems (edited by Ted Hughes). – New York : Harper Collins Publishers, 2008. – 352 p.

Анотація

О. ЗАБОЛОТНА. ЕКСПРЕССИВНІСТЬ ПОЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ ПОЕЗІЇ СИЛЬВІЇ ПЛАТ

У статті досліджуються особливості поетичного синтаксису поезії Сильвії Плат. Особлива увага приділяється індивідуальному стилю авторки. Сильвія Плат використовує всі наявні інструменти поетичного стилю та демонструє багатство синтаксичних засобів та їх виражальні можливості.

Ключові слова: експресивний синтаксис, поетична мова, метафора, інверсія, синтаксична експресія, верлібр.

Анотация

О. ЗАБОЛОТНА. ЭКСПРЕССИВНОСТЬ ПОЭТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА ПОЭЗИИ СИЛЬВИИ ПЛАТ

В статье исследуются особенности поэтического синтаксиса поэзии Сильвии Плат. Особое внимание уделяется индивидуальному стилю автора. Сильвия Плат использует все имеющиеся инструменты поэтического стиля и демонстрирует богатство синтаксических средств и их выразительные возможности.

Ключевые слова: экспрессивный синтаксис, поэтический язык, метафора, инверсия, синтаксическая экспрессия, верлибр.

Summary

O. ZABOLOTNA. EXPRESSIVITY OF THE SYLVIA PLATH'S POETIC SYNTAX

The article deals with the main features of Sylvia Plath's poetic syntax. Particular attention is paid to the individual style of the author. Sylvia Plath uses all available instruments of the poetic style and demonstrates the richness of the syntactic means and its expressive possibilities.

Key words: expressive syntax, poetic language, metaphor, inversion, syntactic expression, free verse.